

**ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ
КОМУНІКАЦІЇ ДВОХ КУЛЬТУР**

У статті мова йдеться про різницю між британською та українською культурами, що впливає на процес комунікації.

Ключові слова: культура, невербальна комунікація, лінійний час, стереотип поведінки.

This article presents the results of the study of the two cultures, their peculiarities which greatly influence the communication.

Key words: culture, peculiarity, communication, stereotype, linear hour.

// Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць. Випуск V. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – С. 337-341

З постійним розширенням міжнародних контактів не випадково все наполегливіше відзначається доцільність розвитку міжкультурної компетенції, оскільки під час вивчення іноземної мови важливо не лише розуміти про що йде мова, але й володіти мовленнєвими прийомами, звичними для носіїв мови. Осмислення поняття “міжкультурної компетенції” передбачає перш за все формування навичок грамотного спілкування.

Грамотне спілкування, особливо з малознайомими іноземцями, передбачає крім фонових історико-культурних знань і активного використання лексичних одиниць та граматичних структур, досягнення такого рівня володіння мовою, який дозволяє:

- гнучко реагувати на все можливі не передбачувані повороти у ході бесіди;
- швидко визначати адекватну лінію мовленнєвої поведінки;

- безпомилково вибирати конкретні засоби з широкого арсеналу;
- використовувати їх відповідно до запропонованої ситуації.

Ідею зв'язку мови та культури відносять ще до VIII століття, але цілеспрямоване вивчення цієї проблеми розпочалося в кінці минулого століття. Ці дослідження носили більш декларативний характер, і до початку 70-х років XX століття ні в українській, ні в іноземній лінгвістиці не було досить глибоких досліджень, присвячених культурі мови та спілкування. Однак за два останні десятиліття кількість робіт значно зросла, що свідчить про інтерес та прагнення лінгвістів досліджувати мовні явища в широкому екстралінгвістичному контексті.

Сьогодні зростає інтерес до вивчення функціональних аспектів мови, граматики мовних структур та впливу соціальних факторів на реалізацію цих структур, однак специфічні норми мовленнєвої поведінки не досить вивчені, у зв'язку з цим, тема даної статті представляється актуальною.

Для того, щоб наші взаємини з людьми стали успішними, необхідне знання “техніки спілкування”, тобто майстерне володіння низкою прийомів і тактовне використання їх у процесі спілкування.

Як відомо, засоби спілкування поділяються на словесні (вербальні) і несловесні (невербальні). До словесної техніки спілкування належать засоби організації повідомлення, його формула. У свою чергу несловесна техніка охоплює не лише міміку, пантоміміку (пози, жести), контакт очима, тон, темп та інтонацію мовлення, а й наш одяг, зачіску, впевненість ходи. Саме застосування несловесної техніки в повсякденному житті вкрай важливі для досягнення успіху у спілкуванні. Мова жестів правдивіша та більш дієва і несе більш змістовну інформацію ніж вербальна комунікація [2, с. 25]. Наприклад, сигнали очима виражають наміри співрозмовника та інколи несуть ту інформацію, яку не можна виразити словами. Дослідники вважають, що несловесні реакції менш контролюються людською свідомістю і тому є надійнішими показниками нещирості, ніж слово. Досвідчену та спостережливу людину важко ввести в оману за допомогою невербальних форм спілкування.

В той же час слід пам'ятати, що необхідна для словесного спілкування невербальна комунікація досить часто буває двозначною. Невербальні повідомлення не обов'язково означають те, що ми вважаємо, вони повинні означати. Адже, неможливо розробити список зразків невербальної поведінки з єдиним значенням. Саме тому, потрібно бути обережними, щоб уникнути неправильного тлумачення мови жестів [1, с. 61].

Спеціалісти з теорії комунікації “вважають, що під час спілкування більше 90% інформації передається за допомогою немовних засобів. Увесь цей масив даних передається і сприймається більш-менш неусвідомлено, як щось само собою зрозуміле. Але це не означає, що ми можемо знехтувати 10%, які залишилися: вербальна інформація, яка передається, повинна суворо корелювати з невербальною; у протилежному випадку, невідповідність між тим, що і як говориться, і тим, що і як робиться зведе нанівець усі зусилля, витрачені на подолання міжкультурних бар'єрів [3, с.].

Культура, з точки зору зарубіжних учених-антропологів, представляє цілісну систему для створення, передачі, збереження та обробки інформації, продукуюваної людьми; сюди ж включають такі поняття як традиції, звичаї та звички, і, зокрема – літературу та вишукані види мистецтв. У широкому розумінні слова культуру можна порівняти з величезним комп'ютером, надзвичайно майстерно складеним, усі частини якого взаємопов'язані. При цьому усі члени однієї культури не лише користуються загальною “базою даних” свого комп'ютера, а й оперують схожими методами отримання, кодування та збереження цих даних.

Кожна жива істота має видиму оболонку – шкіру, яка ізолює її від навколишнього середовища. Але крім неї існує цілий ряд невидимих оболонок, які не менш реальні, ніж видима. Найближча людині невидима оболонка називається “особистим” простором, який оточує її і може змінюватись розмірами в залежності від ряду причин: відношення індивіда до людей, які поряд, його емоційного стану та виховання.

Для того, щоб під час розмови почувати себе комфортно, люди зазвичай обирають певну відстань, яка відділяє їх один від одного. Оскільки така відстань для представників різних культур неоднакова, кожен свідомо чи підсвідомо намагається дотримуватись відстані звичної для нього. Невідповідність ступеня близькості / віддаленості сторін співрозмовників вже сама по собі нерідко є джерелом взаємного нерозуміння: спроби зменшити або збільшити дистанцію можуть сприйматися як погроза, флірт або презирство, що неминуче викличе відповідну реакцію. Тому не дивно, що представники культур з неоднаковою комфортною відстанню спілкування ставляться один до одного дещо підозріло – британцям, наприклад, докоряють холодністю та зарозумілістю.

Ставлення до часу у людей різних націй також має свої особливості. Жителі Британських островів, зокрема, сприймають час лінійно, порівнюючи його з дорогою, що бере початок в минулому та веде у майбутнє. “Лінійний час” природним шляхом розкладається на сегменти та структурується, стаючи при цьому майже відчутним. Проте лінійний час ізолює людей один від одного, створюючи невидимі бар’єри в процесі спілкування, які можуть подолати лише окремі особистості. Із концепції лінійного сприйняття часу випливає і інша послідовність, що стосується процесу “переварювання повідомлень” – отримана інформація, як правило, обробляється британцями послідовно, саме тому вона жорстко структурується та фокусується, а сам процес її обробки суворо контролюється (взагалі британцям характерна звичка “робити все по черзі”). Проте, звиклий сприймати інформацію послідовно та частинами – one thing at a time, британець легко може бути перевантаженим зайвими повідомленнями і тому намагатись усіляко уникати цього.

Однією з найбільш характерних особливостей ввічливої мовленнєвої поведінки носіїв англійської мови є їх уміння підтримувати легку, невимушену бесіду. Віддаючи належне традиціям виховання, британець дотримується традиційних звичок не виходити за межі тем, які приписує етикет, що дає йому змогу триматися на зручній від співрозмовника відстані – інтимній, особистій,

соціальної, залежно від ситуації. Це вміння вести легку невимушену бесіду нагадує своєрідну гру в м'яч, головною метою якої є протримати м'яч якомога довше в повітрі. Загалом суть ефективної комунікації (як і міжкультурної) полягає в умінні реагувати на репліки адекватно ситуації, але уникаючи при цьому прямої конфронтації. І хоча українці нерідко поводяться подібним чином, проте мовленнєві прийоми, які представники обох націй застосовують для цих цілей, досить різні.

Слід зазначити, що для представників англomовної культури таке вміння уникати гострі кути, недоговорювати, не називати речі своїми іменами, здавна вважають ознакою вихованості, хороших манер, тоді як прямі запитання “в чоло” навіть про те, що вас насправді хвилює, якщо їх не подати належним чином, розглядались як надлишкова цікавість, що межує з безтактовністю. Подібно і надмірна лаконічність односкладових відповідей, що може спричинити незручну паузу, може сприйматись як прояв дурного тону. Так згідно традицій британської вихованості, не допускається висловлювати напряду свою точку зору – особливо критичну або негативну, оскільки це може призвести до гарячих дебатів і вилитись у конфлікт. Щоб бути правильно зрозумілим, іноземець, задаючи питання (особливо особистого характеру, які можуть трактувати як спробу вторгнення на “чужу” територію), повинен проявити максимум уваги і такту: загальноприйнятими для британців табу вважаються розпитування про особисті доходи, вартість придбаних речей, вік та сімейний стан [3, с. 40].

Стереотип поведінки британця – зовні не проявляти емоцій, ніколи не подавати вигляду, якщо щось не так, намагатись у будь-якій ситуації триматись найкращим чином, ніколи не жалітись, особливо незнайомцям. Оскільки британці не намагаються встановити тісні контакти з малознайомими людьми, то на рівні мовленнєвого спілкування техніка дистанціювання для них – своєрідне мистецтво, яке передбачає вміння триматись ніби на певній відстані, щоб ненароком не зачепити співрозмовника незручним словом і не образити нескромним запитанням.

У процесі спілкування ця психологічна особливість відображається сукупністю кліше, які складають основу поняття “small talk” (перекладається як коротка розмова), тієї словесної гри, за правилами якої не прийнято обговорювати серйозні проблеми, а також вдаватися до роздумів про політичні пристрасті, сімейні негаразди та стан здоров’я. Для українців природно говорити, коли їм дійсно є що сказати і для них більш властиво “не ходити навколо, а якнайшвидше перейти “ближче до справи”. Тому дотримуватись звичних для британців норм спілкування досить часто виявляється дійсно нелегко, і так само нелегко буває вловити щось важливе у тривіальному, на перший погляд, обміні репліками, що характерні лише для світської балаканини.

Інколи пересічна людина замислюється над питанням: про яке налагодження контакту може йти мова, якщо деколи суть зводиться до двох досить простих фраз. А якщо наш співвітчизник стане роздумувати про наболіле, наприклад про скрутне фінансове становище країни, то на нього цілком може чекати неприємний сюрприз, у кращому випадку британець його сприйме як людину недалеко, у гіршому – за вимагача.

Не дивно, що людина вихована в українських культурних традиціях, де бідність ніколи не вважалася вадю, а відверта розмова – нормою спілкування, легко потрапляє у незручне становище, намагаючись завести дружні стосунки і заводячи розмову про те, як дійсно важко їй доводиться. На неї чекає розчарування: замість жвавих розпитувань про те, як насправді її здоров’я, відбувається всього лише примітивний обмін малозначущими черговими фразами. І справа не у черствості англомовного співрозмовника, просто “правила гри” зовсім різні.

Крім згаданого вище табу – не розмірковувати про серйозні матерії під час “small talk” – слід пам’ятати і про іншу, не менш важливу заборону – тривалі незаповнені паузи недопустимі. Навіть відповідаючи на, здавалося б, очевидні запитання, вважається неввічливим обмежуватися коротким односкладним “так” або “ні”, а тому бажано усіма можливими способами

продовжити бесіду (дотримуючись правила “keep the conversation going”), - адже в іншому випадку може слідувати мовчанка. Особа, вихована в традиціях української культури, не знайде тут нічого дивного: тиша для української аудиторії – ознака уваги та поваги до мовця. Представники ж англійської культури, навпаки, в таких ситуаціях почувають себе незручно і намагаються будь-яким способом заповнити (а ще краще – не допускати) паузи, використовуючи передбачений для цього арсенал мовленнєвих засобів. Особливо важливо пам'ятати про це у ході ділової бесіди або інтерв'ю при прийомі на роботу, коли необхідно не лише вміло реагувати на запитання, а й самому їх задавати, а також, якщо вимагає ситуація, не соромлячись розповідати про свої здобутки. З іншого боку, цінується скромність та стриманість у спілкуванні, постійна увага до співрозмовника, яка частково виражається компліментами або перебільшеними похвалами практично з будь-якого позитивного приводу та, звичайно, черговими посмішками.

Фактично виявляється, що особливості національних ментальностей, що виражаються у відношенні до інформації, що передається, та у неспівпаданні меж доречного / недоречного. Зрозуміло, представники обох культур суворо поділяють коло тем, прийнятих для поверхово-невимушеної розмови і серйозного спілкування, однак спостерігається ряд розбіжностей як у самій тематиці, так і в загальноприйнятих етапах встановлення міжкультурних контактів, яскравим прикладом чого є розглянуте вище відношення до “small talk”.

Ввічливість у спілкуванні, з точки зору представників британської культури, передбачає дві основні лінії поведінки – “заповіді”, які можна умовно назвати двома “не” британської ввічливості: 1) не будьте прямолінійні та негативні; 2) не мовчіть [3, с. 50]. За цими двома заборонами лежить ідея недоторканості особистого простору британця, і він усіляко намагається створити та вдосконалити невидимі межі, що захищають його від несприятливого зовнішнього впливу і підтримують комфортні умови, необхідні для повноцінного (з його точки зору) існування. Можна вважати, що

звичка завжди триматися на відстані, не впускаючи чужих у свій світ, сягає традицій релігійного виховання, характерного для протестантської культури, де людину легко вразити, давши зрозуміти, що життєві проблеми, а не свобода вибору, визначають його вчинки. Цей унікальний феномен ввічливого спілкування відомий як *presupposition* (перекладається – припущення, допущення), є одним із ключових моментів, без розуміння якого неможливо повністю сприйняти суть національного характеру. Будучи невід’ємною частиною ментальності, ця своєрідна мова недомовок зрозуміла кожному британцю, але іноземці часто не розуміють про що йдеться мова.

Зворотною стороною розглянутого явища може стати необхідність навчитися правильно сприймати те, на що делікатно натякає співрозмовник. У такій ситуації українцю доводиться розвивати вміння “читати між рядків”, постійно здогадуючись, що ж мається на увазі.

Слід відзначити те, що вищезгадані стратегії існують не лише в англійській мові – в українській мові вони також присутні. Однак значення цих стратегій дуже змінюється від культури до культури. Недооцінювання їх ролі у процесі вивчення англійської мови може негативно відобразитись на спілкуванні з носіями мови. Слід відзначити той факт, що знання особливостей британської культури допоможе студентам під час вивчення англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Збірник матеріалів до курсу “Вступ до комунікації” / ред. Семенова Н.А. – Острог., 2001. – 130 с.
- 2.Корніяка О. Мистецтво гречності – К.: Либідь, 1995 – 94 с.
- 3.Кузьменкова Ю.Б. ABC’s of Effective Communication | Азы вежливого общения: учебное пособие. – Обнинск: Титул, 2001. – 112 с.